

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

О. В. Скрипніюк
«08» травня 2026 р.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Пашаєва Бориса Вахідовича** на тему: **«Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу № 5 від 07 травня 2026 року засідання відділу теорії держави і права

Присутні: д.ю.н., проф., завідувач відділу Пархоменко Н. М., д.ю.н., проф., заступник директора Інституту, науковий керівник Оніщенко Н. М., д.ю.н., проф. Кубко Є. Б., к.ю.н., ст.н.сп. Богініч О. Л., к.ю.н., ст.досл. Сунегін С. О., к.ю.н., ст.н.сп. Тарахонич Т. І., к.ю.н., ст.н.сп. Львова О. Л., к.ю.н. Клещенко Н. О., к.ю.н. Васецький В. Ю., аспірант Пашаєв Б. В.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ: Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта відділу теорії держави і права імені В. М. Корецького НАН України Пашаєва Бориса Вахідовича на тему: «Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», щодо його рекомендації до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, протокол № 6 від 06.06.2023 року.

СЛУХАЛИ: Доповідь здобувача наукового ступеня доктора філософії Пашаєва Б. В. про результати дисертаційного дослідження на тему «Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Під час виступу здобувач обґрунтував актуальність теми дисертаційного дослідження. Він зазначив, що питання юридичних гарантій прав людини в умовах збройного протистояння та дії правового режиму воєнного стану посідають одне з центральних місць у сучасній правовій науці. Актуальність зазначеної проблематики зумовлена її складною, багаторівневою природою, яка поєднує безпекові виклики, особливості функціонування публічної влади та

необхідність забезпечення належного рівня охорони основоположних прав і свобод людини в екстремальних умовах. Доповідач наголосив, що ескалація міжнародного збройного конфлікту, спровокована широкомасштабною агресією Російської Федерації проти України та запровадженням воєнного стану, істотно трансформувала усталені підходи до розуміння меж та змісту юридичних гарантій прав людини. В умовах, коли держава вимушено функціонує у режимі постійної загрози, виникає потреба в оптимальному балансуванні між імперативами національної безпеки та зобов'язаннями щодо забезпечення і дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини.

Здобувач зазначив, що метою дослідження є здійснення комплексного теоретико-правового та порівняльно-правового аналізу системи юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану з метою виявлення їх сутності, змісту, структури та механізмів реалізації, а також оцінки відповідності національного законодавства міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Відповідно до поставленої мети доповідач визначив основні завдання дослідження:

- сформулювати комплексне уявлення про права людини та їх гарантії в контексті історичної ретроспективи;
- визначити та обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- сформулювати авторське розуміння природи юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- проаналізувати систему юридичних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити юридичні гарантії прав людини, що виїхали за межі держави у зв'язку з воєнним конфліктом (зовнішньо переміщені особи);
- охарактеризувати юридичні гарантії прав людини на тимчасово окупованих територіях під час воєнного конфлікту;
- проаналізувати вплив балканських конфліктів 90-х років на еволюцію міжнародно-правових механізмів захисту прав людини;
- з'ясувати особливості ізраїльської моделі юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- визначити перспективи розвитку юридичних гарантій прав людини в Україні в умовах воєнного стану та кризових ситуацій.

Доповідач охарактеризував структуру роботи, яка складається з анотації, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Здобувач розкрив методологічну основу дослідження, що поєднує загальнофілософські (діалектичний, матеріалістичний, метафізичний, ідеалістичний), загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, конкретно-історичний, абстрагування, моделювання) та спеціально-юридичні методи (порівняльно-правовий, системно-структурний, комплексно-секторальний, техніко-юридичний, юридичного тлумачення, правового моделювання), що забезпечило комплексне та об'єктивне дослідження юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану.

Окремо доповідач спинився на основних положеннях наукової новизни. Він обґрунтував комплексну теоретичну концепцію становлення та розвитку

системи юридичних гарантій прав людини, що інтегрує історико-філософські, природно-правові та позитивістські підходи. Вперше проведено системний порівняльно-правовий аналіз міжнародних режимів захисту переміщених осіб (статусу біженця, шукача притулку та особи під тимчасовим захистом) та визначено їхню взаємодію як моделі міжнародної гуманітарної солідарності. Вперше систематизовано правові наслідки військової окупації для прав людини та запропоновано модель механізмів їх захисту за умов обмеженого державного контролю. Вперше здійснено комплексну правову інтерпретацію балканських конфліктів 90-х років як чинника еволюції міжнародного гуманітарного та правозахисного права та проаналізовано ізраїльську модель забезпечення прав людини й безпеки під час тривалого збройного протистояння. У роботі удосконалено наукові уявлення про систему юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану, розвинуто підходи до правового захисту осіб в умовах кризових ситуацій, збройних конфліктів і вимушеного переміщення, а також набули подальшого розвитку підходи до аналізу меж допустимих обмежень прав людини у період воєнного стану та доктринальна характеристика міжнародно-правових режимів захисту переміщених осіб.

У підсумку доповіді Пашаєв Б. В. зазначив, що проведене дослідження є одним із перших комплексних наукових досліджень юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного часу у вітчизняній теорії держави і права, а його результати створюють підґрунтя для подальшого розвитку національної доктрини юридичних гарантій та вдосконалення законодавства у цій сфері.

Після закінчення доповіді до Пашаєва Б. В. членами відділу теорії держави і права були поставлені такі запитання.

Д.ю.н., проф. Кубко Євген Борисович:

Запитання: Обрана тема є надзвичайно важливою. Хотів би уточнити, як Ви оцінюєте значення практики Європейського суду з прав людини для визначення меж допустимих обмежень прав людини в умовах воєнного стану, зокрема у справах, що стосуються збройних конфліктів?

Відповідь: Дякую за запитання. Практика ЄСПЛ відіграє визначальну роль у тлумаченні меж допустимих обмежень. У своїй роботі я аналізую сформовані Судом стандарти, зокрема принципи законності, необхідності у демократичному суспільстві та пропорційності. Суд послідовно наголошує, що навіть у надзвичайних ситуаціях дерогація має бути виправданою, а обмеження – не надмірними. Особливе значення мають справи щодо конфліктів на території колишньої Югославії та інших «гарячих точок», де Суд оцінював дії держав крізь призму ефективного контролю та юрисдикції. Ці рішення формують важливі орієнтири для національної правозастосовної практики, зокрема для оцінки правомірності рішень українських органів влади в умовах воєнного стану.

Д.ю.н., проф. Пархоменко Наталія Миколаївна:

Запитання: Підтримуючи вибір актуальної теми, прошу пояснити, чим обґрунтовано віднесення Вашого дослідження до теоретико-правового, а не галузевого спрямування, та яке місце, на Вашу думку, посідають юридичні гарантії прав людини в системі загальнотеоретичних категорій?

Відповідь: Дякую за запитання. Дисциплінарна належність роботи визначається її предметом, а не галузевим матеріалом, який використовується як емпірична база. Предметом мого дослідження є категоріальний апарат (поняття юридичних гарантій, їх структура, види), методологія пізнання, місце юридичних гарантій у системі правових цінностей, а також порівняльно-правовий аналіз, що належать до теорії держави і права. Юридичні гарантії я розглядаю як фундаментальну загальнотеоретичну категорію, що виконує системоутворюючу функцію у механізмі правового регулювання, оскільки саме вони забезпечують перехід від проголошених прав до їх реальної реалізації.

Д.ю.н., проф., академік НАПрН України Оніщенко Наталія Миколаївна:

Запитання: Прошу уточнити Ваше авторське визначення юридичних гарантій прав людини та юридичних гарантій прав людини в період збройного конфлікту. Як вони співвідносяться між собою та з іншими видами гарантій?

Відповідь: Дякую за запитання. У роботі пропонуються два авторські визначення. Юридичні гарантії прав людини – це система закріплених у національному та міжнародному праві правових норм, інститутів і процедур, які спрямовані на забезпечення реалізації, охорони та ефективного захисту прав і свобод особи, а також на відновлення порушених прав шляхом застосування юридичних засобів впливу. Юридичні гарантії прав людини в період збройного конфлікту – це система правових норм і механізмів національного та міжнародного рівня, спрямованих на реалізацію, захист і поновлення прав особи в умовах особливого правового режиму, що передбачає визначення допустимих меж обмеження прав за принципами законності, необхідності й пропорційності та забезпечує доступ до судового захисту, правової допомоги й дотримання невідчужуваних міжнародних стандартів. Ці визначення співвідносяться як загальне та спеціальне: друге є конкретизацією першого стосовно кризових умов. Вони відрізняються від економічних, політичних та організаційних гарантій тим, що мають суто юридичний зміст і забезпечуються державним примусом. Щодо термінології: юридичні гарантії я розглядаю як категорію (найвищий рівень узагальнення), інститут – як сукупність правових норм, що регулюють певну сферу, а механізм – як систему взаємодіючих елементів (норм, процедур, органів), що забезпечує реалізацію гарантій.

К.ю.н., ст.н.сп. Тарахонич Тетяна Іванівна:

Запитання: Які основні міжнародно-правові гарантії прав людини, що зберігають обов'язкову силу навіть в умовах воєнного стану, Ви виокремлюєте у своєму дослідженні?

Відповідь: Дякую за запитання. У роботі я виокремлюю так зване «недоторканне ядро» прав людини, відступ від якого не допускається або істотно обмежується. До ключових міжнародно-правових гарантій відносяться: абсолютна заборона катувань, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 7 МПГПП, ст. 3 ЄКПЛ); право на життя та фізична недоторканність (ст. 6 МПГПП, ст. 2 ЄКПЛ); гарантії права на справедливий судовий розгляд (ст. 14 МПГПП, ст. 6 ЄКПЛ); право на правову допомогу та ефективні засоби юридичного захисту, включно з можливістю

звернення до міжнародних органів (ст. 2, 3, 14 МПГПП; ст. 6, 13, 34 ЄКПЛ); міжнародно-правовий захист цивільного населення та особливо вразливих категорій (IV Женевська конвенція, Додаткові протоколи); заборона дискримінації (ст. 2 МПГПП, ст. 14 ЄКПЛ). Сукупно ці гарантії формують нормативний мінімум захисту прав людини навіть в умовах війни.

К.ю.н., ст.н.сп. Львова Олена Леонідівна:

Запитання: На які історичні джерела Ви спиралися, досліджуючи становлення ідеї прав людини та їх юридичних гарантій, і яку роль у цьому процесі, на Вашу думку, відіграла українська правова традиція?

Відповідь: Дякую за запитання. Дослідження історико-філософських витоків ґрунтувалося на працях античних мислителів (Сенека, Епіктет, Платон, Арістотель), середньовічних авторів (Фома Аквінський, Гуго Сен-Вікторський), а також мислителів Нового часу (Локк, Джефферсон, Пейн, Вольтер, Руссо). Щодо української правової традиції, я наголошую, що вона посідає важливе місце у формуванні загальноцивілізаційної концепції прав людини. Інтелектуальна спадщина Павла Русина, Станіслава Оріховського-Роксолана, Інокентія Гізеля, Григорія Сковороди, Миколи Костомарова, Богдана Кістяківського демонструє послідовне утвердження ідеї особистої свободи, рівності, моральної автономії та пріоритету закону над волею правителя. Ці ідеї формували національну парадигму українського правового гуманізму, яка орієнтована на цінність особистості та верховенство права.

К.ю.н., ст. досл. Сунегін Сергій Олександрович:

Запитання: Які спеціалізовані методи правового аналізу Ви застосували у дослідженні та яку роль у Вашій методології відіграє трискладовий тест Європейського суду з прав людини?

Відповідь: Дякую за запитання. Окрім загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, я застосовував метод правового ризик-аналізу (для оцінки наслідків обмежень прав людини), метод оцінки пропорційності обмежень конституційних прав і свобод, а також метод аналізу ефективності правозахисних механізмів в екстремальних умовах. Трискладовий тест ЄСПЛ відіграє ключову роль у моїй методології, оскільки він дозволяє здійснити змістовну оцінку правомірності державного втручання у права людини. Я застосовую його для визначення: 1) легітимності мети обмеження; 2) необхідності обмеження в демократичному суспільстві; 3) пропорційності заходу поставленій меті. Це дозволяє забезпечити методологічну відповідність дослідження сучасним міжнародним стандартам.

К.ю.н. Клещенко Наталія Олександрівна:

Запитання: Які сучасні тенденції розвитку юридичних гарантій прав людини в умовах комплексних криз (збройна агресія, гібридні конфлікти, пандемії) Ви виокремлюєте, і які перспективні напрями вдосконалення національної та міжнародної моделей Ви пропонуєте?

Відповідь: Дякую за запитання. Серед сучасних тенденцій я виокремлюю: 1) посилення ролі міжнародних судових механізмів контролю за дерогаціями; 2) розширення практики застосування принципу пропорційності до нових видів

загроз (кіберзагрози, біологічні загрози); 3) актуалізацію питання про недискримінаційне застосування обмежувальних заходів. Перспективними напрямами вдосконалення, які я пропоную, є: по-перше, кодифікація правового режиму кризових ситуацій (воєнного, надзвичайного стану, надзвичайної ситуації) в Україні в єдиному системному акті з уніфікованими дефініціями, чіткими процедурами обмеження прав, критеріями «необхідності» та «пропорційності», а також посиленнями механізмами парламентського, судового й громадського контролю; по-друге, на міжнародному рівні – ініціювання оновлення договірних стандартів щодо обмеження прав у комплексних кризах шляхом розроблення спеціальних протоколів або керівних принципів до регіональних конвенцій і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, уточнення меж дерогацій та інтеграції підходів Сендайської рамкової програми й Міжнародних медико-санітарних правил для мінімізації необґрунтованих обмежень прав.

К.ю.н. Васецький Вячеслав Юрійович:

Запитання: Чим Ви пояснюєте недостатню теоретичну дослідженість юридичних гарантій прав людини саме в умовах воєнного стану у вітчизняній науці, та які, на Вашу думку, основні причини цього?

Відповідь: Дякую за запитання. Недостатня теоретична дослідженість зумовлена кількома причинами. По-перше, тривалий час в Україні не було практичного досвіду функціонування правового режиму воєнного стану, що обмежувало емпіричну базу для теоретичних узагальнень. По-друге, переважав галузевий, зокрема конституційно-правовий, підхід до аналізу прав людини, тоді як системне теоретико-правове осмислення залишалося поза увагою. По-третє, бракувало порівняльно-правових досліджень, які б дозволили узагальнити зарубіжний досвід та інтегрувати його у вітчизняну доктрину. Саме ці прогалини покликана заповнити моя робота.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Богінича Олега Леонідовича з оцінкою роботи здобувача в процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи й індивідуального навчального плану.

Висловлюючи свою позицію щодо наукового рівня дисертації та ефективності виконання здобувачем індивідуального плану наукової роботи й індивідуального навчального плану, Богінич О.Л. відзначив, що дисертаційне дослідження Пашаєва Б. В. присвячене актуальній для вітчизняної теорії держави і права проблематиці юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану, яка набула особливого значення у зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України. Дисертаційна робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні. Здобувач обґрунтовано застосував широкий спектр філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що забезпечило комплексне та системне дослідження юридичних гарантій прав людини в кризових умовах, включаючи порівняльно-правовий аналіз зарубіжних моделей.

Науковий керівник зазначив, що наукову новизну роботи становлять, зокрема, обґрунтування комплексної теоретичної концепції становлення та розвитку системи юридичних гарантій прав людини, що інтегрує історико-філософські, природно-правові та позитивістські підходи; системний порівняльно-правовий аналіз міжнародних режимів захисту переміщених осіб (статусу біженця, шукача притулку та особи під тимчасовим захистом); систематизація правових наслідків військової окупації для прав людини та запропонована модель механізмів їх захисту; комплексна правова інтерпретація балканських конфліктів 90-х років як чинника еволюції міжнародного права; аналіз ізраїльської моделі забезпечення прав людини й безпеки. Заслужують на увагу запропоновані здобувачем авторські визначення юридичних гарантій прав людини та юридичних гарантій прав людини в період збройного конфлікту, а також пропозиції щодо кодифікації правового режиму кризових ситуацій та оновлення міжнародних стандартів.

Богинич О.Л. підкреслив, що в процесі роботи над дисертацією Пашаєв Б. В. зарекомендував себе як самостійний, вдумливий і працездатний дослідник, здатний продукувати нові наукові ідеї та концепції, необхідні для розв'язання комплексних проблем у галузі права. Зауваження наукового керівника, висловлені в процесі підготовки роботи, повністю враховані автором, а освітню складову освітньо-наукової програми та індивідуальний план наукової роботи Пашаєв Б. В. виконав у повному обсязі.

Відповідно, дисертаційне дослідження Пашаєва Б. В. відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством України у сфері вищої освіти, та може бути рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для присудження його авторові ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації **Пашаєва Бориса Вахидовича** на тему:
«Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-
правовий аналіз», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

1. Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Пашаєв Б. В. обґрунтовано визначає зв'язок своєї дисертаційної роботи з актуальними науковими програмами, планами та темами. Вибір теми зумовлений комплексом взаємопов'язаних теоретичних, методологічних, практичних і соціально-правових чинників, що визначають її виняткову актуальність у контексті сучасних викликів глобальної та національної безпеки. Ескалація міжнародного збройного конфлікту, спровокована широкомасштабною агресією Російської Федерації проти України та запровадженням воєнного стану, істотно трансформувала усталені підходи до розуміння меж та змісту юридичних гарантій прав людини. В умовах, коли

держава вимушено функціонує у режимі постійної загрози, виникає потреба в оптимальному балансуванні між імперативами національної безпеки та зобов'язаннями щодо забезпечення і дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини.

Тема роботи відповідає пріоритетним напрямкам розвитку юридичної науки та освіти в Україні, визначеним державними стратегіями та концепціями у сфері правової освіти, правового виховання й утвердження верховенства права, зокрема положенням Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, а також зобов'язанням України в контексті європейської інтеграції та імплементації стандартів Ради Європи й Європейського Союзу у сфері прав людини та демократичного врядування.

Проблематика здійсненого дослідження відповідає плану науково-дослідної діяльності Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Дисертація виконана в межах планових науково-дослідних тем Інституту: «Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-прикладні засади» (номер державної реєстрації: 0121U114449), «Реалізація права: сучасний теоретико-методологічний концепт» (номер державної реєстрації: 0124U004586).

2. Мета і завдання дисертаційного дослідження

Метою дослідження є здійснення комплексного теоретико-правового та порівняльно-правового аналізу системи юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану з метою виявлення їх сутності, змісту, структури та механізмів реалізації, а також оцінки відповідності національного законодавства міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- сформулювати комплексне уявлення про права людини та їх гарантії в контексті історичної ретроспективи;
- визначити та обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- сформулювати авторське розуміння природи юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- проаналізувати систему юридичних гарантій прав внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити юридичні гарантії прав людини, що виїхали за межі держави у зв'язку з воєнним конфліктом (зовнішньо переміщені особи);
- охарактеризувати юридичні гарантії прав людини на тимчасово окупованих територіях під час воєнного конфлікту;
- проаналізувати вплив балканських конфліктів 90-х років на еволюцію міжнародно-правових механізмів захисту прав людини;
- з'ясувати особливості ізраїльської моделі юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану;
- визначити перспективи розвитку юридичних гарантій прав людини в Україні в умовах воєнного стану та кризових ситуацій.

3. Об'єкт, предмет та теоретико-методологічна база дисертаційного дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Предметом дослідження є порівняльно-правовий аналіз юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану.

Методологічну основу дисертації становить сукупність філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, застосованих відповідно до об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. Діалектичний, матеріалістичний, метафізичний та ідеалістичний методи використано для з'ясування філософських, гносеологічних та онтологічних підвалин прав людини, їх природи, динамічних змін у кризових умовах, а також взаємозв'язку між гарантіями прав і трансформаціями суспільно-державних процесів (підрозділи 1.1–1.3). Методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення застосовано для реконструкції історичної еволюції доктринальних підходів до гарантій прав людини, формування понятійно-категоріального апарату та виявлення методологічних закономірностей дослідження правового режиму воєнного стану (підрозділи 1.1 і 1.2). Конкретно-історичний метод дав змогу висвітлити історичний розвиток правових концепцій обмеження прав людини в умовах криз, дослідити витоки інституту надзвичайних повноважень та порівняти їх із сучасними моделями (підрозділи 1.2 та 1.3). Методи абстрагування та моделювання забезпечили формування теоретичних моделей юридичних гарантій у кризових ситуаціях і розроблення узагальнених схем взаємодії між правовими режимами та механізмами правозахисту (підрозділи 1.2–1.3). Комплексно-секторальний метод застосовано для інтеграції загальнотеоретичних, порівняльно-правових та режимних аспектів досліджуваної проблематики та систематизації наукових підходів різних шкіл і традицій (підрозділ 1.1). Техніко-юридичний метод використано для аналізу змісту норм українського законодавства щодо прав внутрішньо переміщених осіб, зовнішньо переміщених осіб та громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях (підрозділи 2.1–2.3). Метод юридичного тлумачення застосовано для розкриття змісту гарантій, встановлених Конституцією України, законами про ВПО, про тимчасово окуповані території, міжнародними договорами, включно з МГП і міжнародними стандартами прав людини (підрозділи 2.1–2.3). Порівняльно-правовий метод використано як основний інструмент аналізу моделей гарантування прав людини у Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговині, Косово та Ізраїлі, а також співставлення їх із українським правовим механізмом (підрозділи 3.1–3.2). Метод правового моделювання застосовано для формування адаптивних рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства на основі кращих зарубіжних практик (підрозділ 3.3).

4. Наукова новизна дисертаційного дослідження, теоретична та практична цінність одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота належить до перших комплексних досліджень у сучасній вітчизняній

юридичній науці, в яких на системному рівні здійснено теоретико-правовий та порівняльно-правовий аналіз інституту юридичних гарантій прав людини в умовах правового режиму воєнного стану.

Наукову новизну дисертаційної роботи та особистий внесок здобувача становлять такі положення:

уперше:

- обґрунтовано комплексну теоретичну концепцію становлення та розвитку системи юридичних гарантій прав людини, що інтегрує історико-філософські, природно-правові та позитивістські підходи, а також висвітлює внесок української правової традиції у формування національної моделі правового гуманізму в умовах кризових станів;

- розкрито правовий статус внутрішньо переміщених осіб та структуру його юридичних гарантій, обґрунтовано необхідність повної інтеграції Керівних принципів ООН щодо внутрішнього переміщення до національного законодавства;

- проведено системний порівняльно-правовий аналіз міжнародних режимів захисту переміщених осіб – статусу біженця, шукача притулку та особи під тимчасовим захистом – і визначено їхню взаємодію як моделі міжнародної гуманітарної солідарності;

- систематизовано правові наслідки військової окупації для прав людини та запропоновано модель механізмів їх захисту за умов обмеженого державного контролю, включно з інструментами документування порушень та міжнародно-правового переслідування воєнних злочинів держави-агресора;

- здійснено комплексну правову інтерпретацію балканських конфліктів 90-х років як чинника еволюції міжнародного гуманітарного та правозахисного права, що сприяла формуванню сучасних механізмів міжнародної відповідальності та гуманітарної інтервенції;

- проаналізовано ізраїльську модель забезпечення прав людини й безпеки під час тривалого збройного протистояння та визначено можливості її використання для зміцнення національних механізмів захисту прав людини в умовах воєнного стану;

удосконалено:

- наукові уявлення про систему юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану, зокрема уточнено їхню структуру, функції, зміст та історико-доктринальне підґрунтя з урахуванням української правової традиції, а також конкретизовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, включно зі змістом категорій «юридичні гарантії прав людини», «особливий правовий режим», «обмеження прав людини», що сприяє більш чіткому науковому трактуванню ключових правових конструкцій, актуальних для періоду воєнного стану;

- розвинуто підходи до правового захисту осіб в умовах кризових ситуацій, збройних конфліктів і вимушеного переміщення, зокрема уточнено змістовні аспекти системи правового захисту внутрішньо переміщених осіб, співвідношення національних і міжнародних гарантій, критерії недискримінаційного доступу ВПО до соціальних і адміністративних послуг, а також удосконалено моделі аналізу міжнародних режимів захисту переміщених

осіб, правових наслідків окупації та обґрунтовано необхідність кодифікації особливих правових режимів у єдиному нормативному акті;

набули подальшого розвитку:

- підходи до аналізу меж допустимих обмежень прав людини у період воєнного стану, зокрема шляхом конкретизації критеріїв законності, необхідності, пропорційності та недискримінаційності як базових стандартів правомірного державного втручання у сферу прав людини;

- наукові підходи до визначення змісту правового статусу внутрішньо переміщених осіб, включно з розширенням переліку факторів, що впливають на реалізацію їхніх прав, та уточненням особливостей взаємодії органів державної влади з ВПО у кризових умовах;

- доктринальна характеристика міжнародно-правових режимів захисту переміщених осіб (біженців, шукачів притулку, осіб під тимчасовим захистом), завдяки поглибленню аналізу їхньої нормативної природи, функціональної спрямованості та взаємодії в умовах масових гуманітарних криз;

- положення щодо правових наслідків військової окупації та механізмів захисту цивільного населення, зокрема у частині документування воєнних злочинів, відшкодування шкоди, забезпечення зв'язку з національною юрисдикцією та застосування норм міжнародного гуманітарного права;

- підходи до осмислення міжнародного досвіду реагування на збройні конфлікти, включно з наслідками балканських подій 90-х років та ізраїльської безпекової моделі, що дозволило розширити теоретичне підґрунтя для адаптації успішних зарубіжних практик у національне правове поле;

- концепція правового регулювання кризових ситуацій у національному законодавстві, що знайшла розвиток у напрямі обґрунтування необхідності уніфікації дефініцій, процедур і принципів обмеження прав людини в межах різних видів особливих правових режимів;

- теоретичні підходи до співвідношення національних та міжнародних стандартів прав людини, зокрема у контексті дерогації, виконання міжнародних зобов'язань державою під час війни та забезпечення невідчужуваних прав в умовах форс-мажорних обставин.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у поглибленні положень теорії держави і права щодо правової природи, поняття та сутнісних ознак юридичних гарантій прав людини, їх місця в правовій системі України та співвідношення з міжнародними стандартами. Отримані результати розширюють наукові уявлення про систему юридичних гарантій прав людини в умовах воєнного стану, дуалістичну природу цих гарантій, а також створюють підґрунтя для подальших теоретичних досліджень у сфері прав людини, особливих правових режимів та порівняльного правознавства.

Практичне значення результатів дисертації полягає у можливості їх використання:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого опрацювання теоретико-правових засад юридичних гарантій прав людини, дослідження механізмів захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, аналізу інституційних форм їх забезпечення;

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства України та нормативно-правової бази, у тому числі в контексті процесів

євроінтеграції України, зокрема щодо захисту внутрішньо переміщених осіб, осіб, які потребують міжнародного захисту, та осіб, що проживають на тимчасово окупованих територіях;

· у правозастосовній практиці – при формуванні підходів до оцінки правомірності обмежень прав людини, розгляді спорів щодо їх порушення, а також формуванні обґрунтованих правових позицій у справах, пов'язаних із дією воєнного стану або окупації;

· у навчальному процесі – для підготовки навчальних курсів за тематикою дисертаційного дослідження, зокрема теорії держави і права, філософії права, конституційного права, міжнародного гуманітарного права та спеціальних дисциплін, пов'язаних із правами людини.

5. Наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, повнота опублікування результатів дисертації

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 7 наукових публікаціях: 3 – у наукових фахових виданнях України, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України; 4 – у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пашаєв Б. До питання про вплив джерел права на розвиток системи прав людини. Наукові перспективи. 2024. № 9(51). С. 1023–1032. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9\(51\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51))

2. Пашаєв Б. До питання про фундаментальні права людини в умовах воєнного стану. Наукові інновації та передові технології. Серія «Право». 2024. № 7(35). С. 477–484. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35))

3. Пашаєв Б. Національна доктрина юридичних гарантій прав людини в Україні під час кризових ситуацій. Наукові інновації та передові технології. Серія «Право». 2026. № 5(57). С. 4722–4735. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-4722-4734](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-4722-4734)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Пашаєв Б. Права людини у фокусі правореалізаційних процесів. The 5th International Scientific and Practical Conference MODERN DIRECTIONS AND MOVEMENTS IN SCIENCE. Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg, January 26-28, 2025.

2. Пашаєв Б. До питання про природу фундаментальних прав людини. The 13th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions». Melbourne, Australia, June 6-8, 2024.

3. Пашаєв Б. Міжнародні механізми захисту фундаментальних прав людини: теоретичні аспекти. V International Scientific and Theoretical Conference. Valencia, Kingdom of Spain, April 5, 2024.

4. Пашаєв Б. Особливості європейського механізму захисту фундаментальних прав людини у світлі воєнної агресії проти України. VI International Scientific and Theoretical Conference. Pisa, Italian Republic, April 26, 2024.

6. Структура дисертації, логіка викладу її основних частин та обсяг дисертаційного дослідження

Структура дисертації зумовлена поставленою метою і завданнями дослідження та складається з анотації, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 стор., з яких основний текст становить 251 стор. Список використаних джерел налічує 231 найменування.

7. Особистий внесок здобувача

Дисертаційне дослідження було здійснено автором самостійно, усі положення та висновки, сформульовані в дисертації, обґрунтовані особистими авторськими розробками з використанням для аргументації положень праць інших вчених, на які є обов'язкове відповідне посилання.

8. Характеристика особистості здобувача

Пашаєв Борис Вахідович народився 22 вересня 1987 р.

У 2008 році успішно закінчив Харківський національний університет внутрішніх справ за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію юриста.

У 2013 році закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка, здобувши повну вищу освіту за спеціальністю «Міжнародне право» та кваліфікацію юриста-міжнародника.

З 2011 року обіймає посаду керівника компанії JUR KLEE, основними напрямками діяльності якої є комплексний юридичний супровід українських компаній у процесі підготовки та виходу на міжнародні ринки, організації експорту товарів, відкриття представництв за кордоном, а також представництво та супровід у міжнародних судових провадженнях. Компанія також надає комплексну правову підтримку іноземним компаніям, які здійснюють або планують здійснювати діяльність на території України.

З листопада 2022 р. по теперішній час Пашаєв Б. В. є аспірантом денної форми підготовки за спеціальністю 081 «Право» відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

За час навчання в аспірантурі здобувач зарекомендував себе як сумлінний, наполегливий та працездатний дослідник, який відповідально ставиться до виконання поставлених наукових завдань. Він активно працював над опрацюванням значного обсягу наукової літератури, нормативно-правових актів та емпіричного матеріалу. Виявив здатність до самостійного аналізу, узагальнення та формулювання обґрунтованих висновків. Брав участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, де представляв результати своїх досліджень. За період навчання повністю виконав індивідуальний план наукової роботи та освітню складову освітньо-наукової програми.

9. Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів дослідження, наукових положень,

висновків і рекомендацій забезпечує легкість та доступність їх сприйняття і відповідає стилю науково-дослідної літератури.

За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження Пашаєва Б. В., а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Пашаєва Б. В. на тему: «Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Пашаєва Бориса Вахидовича характеризується єдністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема теоретико-правових засад юридичних гарантії прав людини в умовах воєнного стану.

Подане до захисту дисертаційне дослідження Пашаєва Б. В. на тему: «Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 № 283, від 19.05.2023 № 502, від 03.05.2024 № 507), та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 № 341, від 19.05.2023 № 502, від 03.05.2024 № 507).

3. Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Пашаєва Бориса Вахидовича на тему: «Юридичні гарантії прав людини в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»:

За – 9 (дев'ять);
проти - немає;
утримались – немає.

Головуючий на засіданні:
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корещького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений юрист України

Наталія ПАРХОМЕНКО